

O MOVEMENTO SINDICAL E AS ORGANIZACIÓNS AUTOXESTIONADAS NA INDUSTRIA

Xosé Henrique VÁZQUEZ VICENTE
Universidade de Santiago de Compostela

Faise unha análise da relación histórica entre o movemento sindical e o movemento cooperativo, destacando algúns elementos da lóxica sindical que puideron explicar a súa separación e mesmo o seu rexeitamento da liña autoxestionaria: a concepción da clase obreira como concepto onde non cabe o de socio-traballador que caracteriza ás cooperativas; a lóxica de reivindicación-confrontación ou mesmo o feito de que a pervivencia do proletariado poida ser entendida como condición de supervivencia dos sindicatos. Recóllense experiencias nas que os sindicatos deron un apoio efectivo á constitución dun modelo de desenvolvemento económico autoxestionario: destacadamente Israel e a ex-Iugoslavia. Analízase tamén o papel dos sindicatos en catro SALES galegas. Hoxe por hoxe os sindicatos teñen que responder ás necesidades empresariais de economía social no seu papel de amortecedor ante a crise: 1) velar por que os procesos de transformación de empresas en crise sexan ben proxectados e claros para os traballadores; 2) buscar axuda financeira da Administración; 3) defende-la solidariedade contra a autoexplotación; 4) procurar asesoramento e formación.

1. Introducción.

A polémica relación entre os sindicatos e o movemento autoxestionario na industria ten sido obxecto de debate dende primeiros do século XIX. O socio-traballador, empresario e proletario ó mesmo tempo, introduce un elemento de distorsión na tradicional concepción do sindicalismo respecto do obreiro; pensemos que nas entidades nas que os traballadores posúen e controlan os medios de produción non ten cabida a vella estratexia "reivindicación-confrontación", principal inspiradora da actividade sindical nas empresas tipicamente capitalistas. ¿Que papel lle toca xogar ós sindicatos, entón, se é que hai algún, nas organizacións de traballo asociado? ¿Tenderá a diminuír a súa influencia se o movemento autoxestionario continúa a medrar? Cuestións como estas son as que veñen provocando certas discrepancias entre os dous movementos, e aínda que ó longo dos últimos douscentos anos non foron poucos os esforzos por conxugar o idealismo das sociedades cooperativas e a actividade militante dos sindicatos, tamén ó longo deste tempo se fixeron máis que evidentes os principais puntos de enfrontamento, que na súa maior parte viñan reflectindo esencialmente dous xeitos distintos de entender a loita polo ben estar do proletariado.

Hoxe parece que as vellas reticencias dos sindicatos obreiros respecto das fórmulas autoxestionarias foron mudando de vagar, e aínda que a súa presen-

cia no proceso de constitución de cooperativas ou sociedades similares segue a ser máis ben reducida, parece existir unha actitude positiva respecto da promoción dun terceiro sector formado por entidades de economía social. Evidentemente esta opinión non é compartida por todos, e así se fai constar, por exemplo, na editorial desta mesma revista no seu número 12. Por outra banda, se ben en *Cooperativismo e Economía Social* teñen colaborado destacados representantes do sindicalismo galego, ningún deles tratou a vella controversia entre ámbolos dous movementos. Por ese motivo, dende unha perspectiva institucionalista¹ e a través da análise de experiencias concretas, pretendemos ofrecer de seguido unha modesta reflexión que contribúa a clarificar non só os antecedentes desta peculiar relación, senón tamén as perspectivas de futuro que se poderían abrir nun ambiente de aberta colaboración.

2. A redefinición do movemento sindical.

Quizais conveña comezar destacando que xa en 1834 unha boa parte das cooperativas e dos sindicatos do Reino Unido formaron conxuntamente a *Grand National Consolidated Trade Union*, unha organización que pretendía unir as distintas sensibilidades ideolóxicas co único fin de rematar coa explotación da clase traballadora. Sen embargo, este primeiro esforzo por unificar as dúas tendencias quebraría rapidamente ante a hostilidade do goberno e dos empresarios e, sobre todo, debido ás diferencias de opinión internas respecto a como se conseguiría mudar as relacións de produción imperantes daquela: ben como resultado dun proceso reformista prolongado e non traumático para a sociedade, ou ben como consecuencia do apoio decidido á loita de clases.

O cooperativismo era contemplado por moitos como un medio adormecedor do proletariado que sustentaría inevitablemente o *statu quo* establecido polo capitalismo. En troques, dende a outra banda, no Congreso da Internacional en 1866, por exemplo, un grupo de proudhonistas rexeitaban as folgas e os sindicatos e difundían as ideas da cooperación e, especialmente, do mutualismo². Daquela a ampla difusión do acceso dos traballadores ós medios de produción non era un obxectivo máis utópico cá organización masiva da clase obreira en sindicatos. Porén, nas portas do século XXI podemos dicir que a disputa entre ambas as formas de entender a loita contra o capitalismo tivo un claro vencedor: mentres que a comezos de 1980 os sindicatos contaban co 54% da forza laboral existente en países de capitalismo avanzado, o move-

1.- O institucionalismo reférese a un método de aproximación ós fenómenos económicos que concede un lugar preeminente á interacción das institucións sociais e ós aspectos económicos da conducta. O institucionalismo xurdiu como reacción ante os excesos deductivistas da escola neoclásica e posúe gran influencia na análise económica actual non ortodoxa.

2.- Véxase Thomas, P., *Karl Marx and the Anarchists*, Routledge & Kegan Paul, Londres, 1985, p. 276.

mento cooperativo non chegaba a englobar máis que a unha porcentaxe raquítica —menor ó 5%— en calquera destes estados³.

Foi a estratexia sindical, xa que logo, a que conseguiu impoñerse entre a clase traballadora organizada. Non quere dicir isto, obviamente, que a desunión existente na clase obreira fose o principal obstáculo a solventar polos partidarios do acceso dos traballadores ós medios de produción; as dificultades específicas para emprender un proxecto autoxestionario (problemas de financiamento, de formación, de xestión, etc.) foron probablemente de maior importancia. Sen embargo, tampouco parece conveniente desestimar a repercusión que esta falla de consenso puido ter á hora de loitar por un maior control dos traballadores sobre a súa vida laboral. Esta falla de acordo podería ser máis grave aínda agora, na época do capitalismo financeiro, na que os mecanismos coactivos de explotación non son tan evidentes para o cidadán. Por todo iso, coa vantaxe de opinar dende unha perspectiva histórica, quizais non sexa demasiado arriscado soste que unha estratexia de colaboración e coordinación podería ter ofrecido maiores froitos ós traballadores, pois anque as organizacións autoxestionadas non teñan vocación revolucionaria fronte ó capitalismo, tampouco se pode dicir que o propicie máis do que o poden facer as organizacións sindicais. De novo, pois, parece que o protagonismo histórico da teoría na esquerda política desfai ou maltrata todas aquelas conviccións nas que, obxectivamente, todos están de acordo⁴.

Sexa como fora, a realidade é que moitos líderes sindicais viron amiúdo no movemento autoxestionario un perigo para a solidariedade entre os traballadores⁵. Para eles a autorregulación das condicións laborais nestas organizacións podería fomentar a competencia desleal entre as empresas, prexudicando isto non só ós propios afectados senón tamén á clase traballadora en xeral. Se a isto se lle engade a dificultade que os sindicatos teñen para cumprir o seu rol tradicional nestas entidades, as actitudes desconfiadas ou mesmo hostís cara un sistema máis amplo de empresas de traballo asociado son comprensi-

3.- Cf. Moene, Karl Ove e Wallerstein, Michael: "Collective Bargaining Versus Workers' Ownership", *Journal of Comparative Economics*, n.º 17, 1993, p. 629.

4.- Rothschild e Whitt, explicando as raíces intelectuais do cooperativismo, ofrecen unha interesante e breve análise de moitas das ideas comúns ós movementos cooperativo e sindical que non impediron, así e todo, a ruptura do ideario esquerdista en canto á superación das estruturas explotadoras do capitalismo salvaxe do século XIX. Véxase Rothschild, Joyce e Whitt, J. Allen: *El lugar del trabajo cooperativo; posibilidades y dilemas de la democracia y la participación en las organizaciones*, M.T.S.S, Madrid, 1991, pp. 29-37.

5.- Ademais das diferencias xurdidas da Primeira e Segunda Internacional e das propias opinións marxistas respecto do cooperativismo (sobre as que se pode consultar a Jordán, Manuel: "As cooperativas en Marx i Engels", *Estructura Económica y Desarrollo*, n.º 0, Madrid, 1985), para o momento actual existen distintos estudos empíricos que corroboran esta tese; así, Moene e Seierstad, por exemplo, atoparon unha firme oposición á autoxestión nas entrevistas que fixeron a uns co-renta dirixentes sindicais de Noruega. Cf. Moene, Karl Ove e Seierstad, Atle: *Lokale Forhandling i Privat Sektor*, Senter for Anvendt Forskning, Rapport n.º 10, Bergen, 1990.

bles. Seguindo este razoamento, non só se dividiría á clase obreira senón que, adicionalmente, negaríase para moitos a propia razón de ser dos sindicatos.

Algúns autores mesmo chegan a facer especial fincapé no factor "supervivencia" como unha das razóns da oposición dos sindicatos ás empresas de traballo asociado; desde o seu punto de vista, o que subxacería no pensamento destes dirixentes sería a esperanza de que continuase existindo un proletariado que os elixira como delegados e que os provera cun medio para gañar a vida⁶. Outros intelectuais, con todo, son máis precavidos e recoñecen que, anque é evidente que o movemento sindical fará todo o posible por loitar contra todo aquilo que o poña en perigo, non se pode inferir que isto carrexese actuacións que prexudiquen á clase traballadora. Así, hai quen detecta certa indiferencia máis que unha actitude hostil, e amosan a súa desconformidade coa actual concepción economicista do sindicalismo. Neste senso, persoas como Josexu Hernández denuncian unha situación na que "... estamos a defender sindicalmente o asalariado que traballa en empresas que son solventes, que son capitalistas, onde podemos facer a formulación de sempre, a formulación reivindicativa economicista... canto máis forte sexa a empresa que teño diante, maior ben acado para os meus afiliados, e maior rendibilidade tiro a ese sindicalismo... facemos un sindicalismo dentro dos que traballan, para os que máis gañan e non para os que menos"⁷.

Se temos en conta que son moitas as empresas de traballo asociado que tras pasar por unha severa crise se atopan baixo tremendas dificultades económicas, opinións como as de Hernández atopan un forte sustento. O sindicalismo clásico móvese claramente mellor nun ambiente rexido polo tradicional proceso "reivindicación-confrontación" ca nun contexto que permita unha distribución do excedente económico máis xusta e unha xestión democrática nas empresas. Con todo, a adaptación ós tempos semella obrigar ós sindicatos a concebir a empresa como un cúmulo de relacións de intercambio; isto é, unha concepción da empresa como unha entidade que non só está composta por capital senón tamén por un conxunto de traballadores que buscan unhas relacións de produción máis xustas⁸.

Todo o dito non significa, por suposto, que os sindicatos non xogasen nunca un papel importante na constitución de sociedades de traballo asociado. É ben coñecida a influencia decisiva do movemento sindical na configura-

6.- Cf. Moene e Wallerstein: *art. cit.*, p. 630.

7.- Hernández, Josexu: "Las Sociedades Anónimas Laborales vistas por las centrales sindicales", en *Las Sociedades Anónimas Laborales como respuesta a la crisis*, Dirección General de Cooperativas e Delegación del Gobierno en el País Vasco, Vitoria, 1985, p. 153.

8.- Algunhas ideas interesantes sobre o novo rol que poderían cumprir os sindicatos respecto ás organizacións de traballo asociado pódense consultar en Salabert Parramón, Ramón: *Las Sociedades Anónimas Laborales en el marco del desarrollo económico y social español*, MTSS, Madrid, 1988, p. 147-153. Véxase tamén Louis, Raymond: *Cooperativas de mano de obra; ¿en regresión o expansión?*, informes O.I.T., MTSS, Madrid, 1986, pp. 189-193.

ción dun modelo de desenvolvemento económico autoxestionario tanto na ex-Iugoslavia como en Israel. Indiscutiblemente, nos dous países a situación social e política na que medrou a organización cooperativa da produción era distinta da de calquera economía de mercado actual. Isto é suficientemente importante, pois, como para decatarnos de que calquera conclusión extraída destes dous contextos canto á actividade sindical constitúe unha gran temeridade. Pese a iso, ninguén podería negar tampouco que a observación da relación entre os sindicatos e o movemento autoxestionario industrial en ambos países ten un inestimable valor como puntos de referencia a ter en conta.

É interesante destacar, por exemplo, no plano ideolóxico, que na ex-Iugoslavia había un consenso xeralizado entre os sindicalistas sobre a pertinencia dun sistema de produción no que os medios de produción estivesen socializados, non estatalizados, xa que a través da autoxestión "se consegue a realización práctica da idea de Marx, Engels e Lenin segundo a cal o poder exercido no nome dos traballadores se trasforma no poder exercido polos propios traballadores"⁹. No ámbito máis cotiá da actividade dos sindicatos, estes representaban o interese global de toda a clase traballadora fronte a cada un dos consellos obreiros que defendían os intereses concretos dunha empresa en particular: supervisaban as condicións laborais, actuaban en contra de posibles medidas arbitrarias no tocante ós despidos e ás admisións, xogaban un papel fundamental na educación do traballador... Un dos seus principais obxectivos era facer conscientes ós traballadores das súas responsabilidades e capacitala para que participase na xestión das empresas: organizando clases nocturnas, creando escolas de formación profesional e universidades laborais... Segundo algúns observadores, máis que unha organización obreira parecía unha asociación de educación para os traballadores¹⁰.

Pola súa banda, a histórica organización sindical de Israel, o *Histadrut* (Federación Xeral de Traballadores de Israel), estaba imbuída dun espírito máis pragmático que buscaba un modo eficaz de mobilización de recursos; non se debe esquecer que o *Histadrut* tivo que elaborar unha comunidade traballadora completamente nova, tivo que dar emprego ós traballadores recién chegados ó país, tivo que protexelos da explotación, tivo que deseñar unha mínima cobertura social para os mesmos... tivo que construír, en definitiva, un país. Entre outras medidas, o *Histadrut* formou o *Hevrat Ovdim* (Asociación Xeral de Cooperativas do Movemento Obreiro) para desempeñar as súas actividades económicas (fundamentalmente no eido agrario e da construción de vivendas), para crear sociedades en colaboración con empresas privadas a través de

9.- Declaracións de Milan Rukavina como Presidente da Xunta Central do Sindicato de Traballadores da Industria e Minería de Iugoslavia, en Levinson, Charles: *La democracia industrial*, Asociación para el progreso de la dirección, Madrid, 1977, p. 133.

10.- Philip, André: *La democracia industrial*, Tecnos, Madrid, 1965, p. 163.

acordos para a explotación e intercambio de tecnoloxía, para arbitrar en conflitos, para ocuparse da formación dos traballadores, etc.¹¹.

No que atinxe ás sociedades denominadas de capitalismo avanzado, entre as que paradoxalmente se inclúe a Galicia, as organizacións sindicais teñen participado activamente nalgúns procesos de transformación de empresas capitalistas en crise hacia fórmulas xurídicas autoxestionarias¹². Así e todo, as mesmas centrais sindicais amosan habitualmente certo escepticismo e reticencia fronte a este tipo de organizacións. Nos seus comunicados ó respecto non se menciona, evidentemente, a súa comprensible aversión a defender un sistema que parece que lles priva da súa razón de ser, máis se desconfían abertamente dun sistema de relacións industriais que poida favorecer a autoexplotación do traballador ou mesmo, se existen asalariados non socios ou unha estrutura da propiedade desigual, o nacemento dunha aristocracia obreira¹³.

Se a nivel mundial a fin da Segunda Internacional significou, entre outras cousas, unha maior vontade reformista nos sindicatos de corte social demócrata, no Estado Español, por evidentes razóns políticas de oposición ó réxime franquista, habería que agardar ata ben entrados os anos oitenta para atopar un atemperamento no papel clásico dos sindicatos que, eventualmente, provocou a aceptación do sindicalismo como un elemento máis de regulación da sociedade a través da asunción de compromisos moito máis amplos. Antxón Mendizábal é un dos que destaca un cambio de actitude dalgúns dos sindicatos en favor da autoxestión a mediados dos oitenta, cando a maior parte das centrais foi abandonando a concepción histórica das SAL como "unha alternativa da patronal e do Estado capitalista para cargar a crise sobre as espaldas dos traballadores e como medio de arredar da actividade sindical ós traballadores destas empresas"¹⁴.

En Galicia, concretamente, as fórmulas de economía social son consideradas maioritariamente polas centrais sindicais como un mal menor en situacións de crise empresarial. En efecto, a pesar de que existen algúns pronunciamentos de líderes sindicais en prol deste sector da economía, a realidade amosa un panorama no que se desestima este tipo de organizacións como fórmula global de autoemprego. Así, se ben parece haber como no resto do Estado unha maior sensibilidade hacia este tipo de experiencias, ningún dos tres sindicatos maioritarios galegos semella ter especial influencia, fóra de casos moi concretos, no desenvolvemento de experiencias autoxestionarias.

11.- Levinson, Charles: *op. cit.*, p. 169.

12.- En calquera país existen sobrados exemplos destas iniciativas, pero semellan ser os sindicatos italianos os máis receptivos a este tipo de entidades. Cf. Cornforth *et al.*: *Developing Successful Worker Cooperatives*, Sage Publications, Londres, 1988, p. 211.

13.- Elster, Jon e Moene, Karl Ove: "Introducción", en *Alternativas al capitalismo*, Elster e Moene (eds.), MTSS, Madrid, 1993, p. 59.

14.- Mendizábal, Antxón: *Las Sociedades Anónimas Laborales en el contexto de la economía social*, Tese de Doutoramento, Universidade do País Vasco, Leioa, 1992.

As razóns que provocan un receo e unha cautela extrema nos sindicatos en relación ás empresas de traballo asociado son doadamente comprensibles. Sirva como exemplo o posicionamento ó respecto da Confederación de Sindicatos de Suecia (LO), modelo para moitos de organización sindical: "...só cando o propietario arruinou a súa empresa e cando os bancos e outras institucións de crédito lle dan a espalda, os traballadores entran en escena (as fórmulas de traballo asociado). Os asalariados invisten o seu propio capital, que nalgúns casos provén das hipotecas das súas casas. Non é raro ver que estas experiencias non foron capaces de sobrevivir por máis duns poucos anos. A perda dos aforros así como de postos de traballo é un prezo moi alto a pagar para manter unha empresa a flote... Existe ademais un risco de que a autoxestión leve ós socios traballadores a identificarse tan fortemente con consideracións de rendibilidade e de supervivencia da empresa que se vexan obrigados a abandonar a política sindical en materia salarial, por exemplo, ou de medidas de seguridade e hixiene"¹⁵.

En todo caso, as opinións son tamén variadas en canto ó papel que lle correspondería xogar ós sindicatos nun sistema de empresas de traballo asociado consolidado. Salabert Parramón prevé un "sindicalismo responsable" que se afastará da concepción do sindicato como instrumento exclusivamente reivindicativo para incidir máis na democratización das relacións de produción¹⁶ Christopher Gunn, así mesmo, sostén a necesidade de que os sindicatos contrarresten as tendencias naturais dos directivos "a centrar a súa atención na saúde da organización, a veces a custa das necesidades e dereitos inmediatos dos membros da empresa". Na súa opinión, o sindicato "pode converterse en defensor do aumento da democracia no seo da organización, do ensino a todos os membros -incluída a dirección- dos procesos e responsabilidades da autoxestión organizativa"¹⁷.

Outros autores como Elster e Moene dubidan de que o mesmo grupo de traballadores se organice en dous órganos diferentes para democratizar a súa empresa; de calquera xeito, igual que opinan outros teóricos da autoxestión¹⁸, acéptase a posibilidade de que convivan ambos os órganos como consecuencia do entorno competitivo no que se desenvolve a entidade, un entorno que podería provocar a asunción dunhas condicións laborais ínfimas de non mediar por medio unha organización sindical. En troques, non convén esquecer a posibilidade de que a presenza dos sindicatos provocara a adopción de

15.- Confederación de Sindicatos de Suecia: "Worker Owned Companies: The Trade Union View", en AA.VV., en *Labor-Owned Firms and Workers' Cooperatives*, Sune Jansson e Ann Britt Hellmark (eds.), Gower Publishing Company, Aldershot, 1986, p. 156 e p. 158.

16.- Salabert Parramón, Ramón: *op. cit.*, pp. 218-219.

17.- Gunn, Christopher Eaton: *Workers' Self-Management in the United States*, Cornell University Press, Londres, p. 171.

18.- Cornforth, Chris et al.: *op. cit.*, p. 221.

medidas salariais inflacionistas e non unicamente un esforzo de autoprotección colectiva¹⁹.

En definitiva, se tentásemos enxergar os obstáculos primordiais á participación dos sindicatos nas experiencias autoxestionarias, habería que citar, polo menos, os seguintes: en primeiro lugar, o principal obstáculo é que os traballadores poderían non ver a necesidade da coexistencia cos sindicatos nas empresas que eles mesmos posúen. Ademais, involucrarse na promoción ou na xestión das empresas de traballo asociado podería prexudicar a capacidade dos sindicatos para protexer os intereses dos traballadores. En terceiro lugar, estas organizacións quizais non provean ós seus membros co salario e as condicións que o resto de asalariados poden acadar nas empresas convencionais e, por último, percibiríase a participación dos sindicatos nestas entidades como unha posible deformación dos obxectivos orixinais para os que foron creados, e isto supón un cambio na concepción do sindicalismo difícil de aceptar polos propios afectados²⁰.

3. Os sindicatos e as entidades de traballo asociado en Galicia: análise de experiencias concretas.

Unha vez analizados os aspectos máis teóricos da relación entre os movementos sindical e autoxestionario, dende unha perspectiva institucionalista pretendemos agora estudar o acontecido nalgunhas empresas galegas co obxectivo de ofrecer algunha luz sobre a relación real entre os sindicatos e as organizacións de traballo asociado en Galicia. A microanálise efectuouse sobre catro sociedades anónimas laborais (Enor, IPF, Tórculo e Barbanzauto) de distinta capacidade asociativa e empregadora, de sectores diferentes, con resultados económicos positivos e negativos... Sabemos que de ningún xeito o estudo de experiencias concretas pode establecer conclusións definitivas sobre o tema que é obxecto da investigación, pero unha análise cualitativa que teña en conta o por que, o como e o cando se dá un determinado fenómeno se supón un punto de partida razoable sobre o que pode situarse, sen dúbida, un debate rigoroso que atinxa a un contexto máis global e de longo prazo. En calquera caso, é vital non confundir a observación dunha mostra estatística coa microanálise cualitativa de experiencias concretas²¹.

19.- Elster, Jon e Moene, Karl Ove: *op. cit.*, p. 61.

20.- Consúltese a este respecto Fanning, Connell e McCarthy, Thomas: "A survey of economic hypotheses concerning the non-viability of labour-directed firms in capitalist economies", en *Labor-Owned Firms and Workers' Co-operatives*, *op. cit.*, p. 17.

21.- As eivas deste tipo de análise pódense consultar en Elster, Jon e Moene, Karl Ove: *op. cit.*, pp. 32-42. Canto ás catro empresas, é conveniente ter en conta ó longo da lectura a seguinte información recollida en 1995:

* *Ascensores Enor*: Situada en Vigo, enmárcase no subsector da construción de maquinaria e equipos mecánicos. Antes da súa transformación nesta figura xurídica en 1987 funcionaba como

Adentrándonos de cheo, pois, na experiencia extraída da nosa propia investigación, unha das características máis salientables é que, a pesar de contarmos con catro entidades procedentes dunha transformación por crise da empresa preexistente, só nunha (IPF) os sindicatos tiveron certo protagonismo no momento da conversión. O dato é significativo e reforza a hipótese dunha escasa presenza sindical no desenvolvemento de proxectos autoxestionarios, unha presenza que sería tremendamente positiva á hora de fornecer ós traballadores cun proxecto de futuro. Non en balde, é lamentable comprobar que moitas das experiencias de espírito cooperativo nacen unicamente como resultado do propio interese dos antigos donos ou do temor dos traballadores a perder os seus postos de traballo, non como froito dunha reflexión obxectiva sobre a viabilidade da empresa.

Neste senso, hai dous factores que reforzan a teoría dun claro distanciamento entre os sindicatos e as empresas autoxestionadas: por unha banda, hai que ter en conta que tanto Tórculo como Enor son empresas nas que, por mor do seu tamaño, os sindicatos adoitan estar presentes dalgún xeito na etapa en que funcionan como empresas convencionais. Por outra, é tamén resaltábel que se trata de dúas entidades do sector industrial, un sector no que a presenza sindical é máis elevada ca no resto. A partir desta evidencia cremos, entón, que a preocupación dos sindicatos cara á constitución de experiencias autoxestionarias na industria precisa ser estimulada, sobre todo tendo en conta que a súa participación só parece darse nalgunhas das entidades nas que, como IPF, existía unha afiliación sindical previa moi forte.

No que atinxe á participación dos sindicatos na vida cotiá da empresa autoxestionada despois da constitución, é importante lembrar que, a diferenza do que ocorre nas cooperativas, os socios traballadores das SAL non ven res-

cooperativa, sendo as connotacións pexorativas inherentes a esta entidade xurídica o principal motivador da súa transformación en sociedade anónima laboral. Conta cunha facturación que se achega ós 1.600 millóns de pts. e cuns beneficios que en 1993 roldaron os 45 millóns despois de impostos. Ten 89 socios traballadores e 3 socios capitalistas. Preténdese converter a empresa en S.A. nun futuro próximo.

* *IPF*: Antes Industrias Paulino Freyre, localízase en Vigo e pertence, como a anterior, ó subsector da construción de maquinaria e equipo mecánico (fabrica máquinas de coser). Converteuse en SAL hai tres anos e aínda arrastra o lastre económico e social deixado polos problemas financeiros da anterior empresa; con todo, o saneamento derivado das continuas axudas da administración así como unhas axeitadas condicións de mercado fortalecen a súa viabilidade. Posúe 159 socios traballadores e 2 asalariados, ambos eventuais.

* *Tórculo Artes Gráficas*: Empresa con base en Santiago, transformouse en SAL en 1992 na busca das aportacións monetarias dos traballadores e de subvencións que deran solución a unha situación financeira delicada que, aínda que nese momento non era crítica, si podía chegar a selo de non facerse un esforzo por capitalizar a empresa. A empresa é agora rendible e posúe 16 socios traballadores, 4 socios capitalistas e 5 asalariados (4 deles fixos e 1 eventual).

* *Barbanzauto*: Taller e concesionario oficial de automóviles. Situada en Ribeira, está composta por 3 socios traballadores, 2 socios capitalistas, e 9 asalariados, todos eles eventuais. Tras a entrada en crise da empresa preexistente, comezou a súa actividade como SAL en agosto de 1993. Se ben comezou con perdas a súa andadura, as perspectivas de futuro son boas.

trinxidos os seus dereitos sindicais ou de folga²². Ó contrario, os socios traballadores dunha SAL conservan de forma íntegra todos os dereitos laborais e sindicais recollidos nas normas reguladoras. Dende esta perspectiva é tamén destacable que só dúas das empresas (IPF e Tórculo) contén con representantes sindicais entre os traballadores e realicen eleccións sindicais habitualmente.

Evidentemente, ante este panorama non é de estrañar que sexa só nestas dúas entidades onde existen traballadores afiliados a algún sindicato, mais si resulta cando menos interesante facer fincapé na falta de representación sindical en Enor e Barbanzauto. Se tomamos en consideración que os socios traballadores son asalariados por conta allea e que están sometidos a un contrato laboral —polo que se trata dun colectivo amparado polo artigo 1 do Estatuto dos Traballadores—, as dúas entidades poderían contar cunha actividade sindical plena, xa que en ambas as empresas se sobrepasa o número mínimo de traballadores esixidos para contar ben cun delegado sindical no caso de Barbanzauto, ou ben cun Comité de Empresa de cinco membros no caso de Enor.

Se analizamos por separado estas dúas entidades vemos xurdir unha problemática totalmente diferente: así, a ausencia de asalariados non socios en Enor provoca unha total apatía dos membros da empresa a celebrar eleccións sindicais e duplicar, por tanto, os órganos de representación dos traballadores. Dalgún xeito, cabe afirmar que as garantías de participación no ámbito societario como propietarios ofrécelles mellores e suficientes vantaxes ós traballadores como para non desexar a constitución dun novo órgano de representación máis, que, segundo a súa opinión, só entorpecería o normal desenvolvemento da actividade. Este punto de vista vese ademais reforzado pola ausencia dun compoñente importante de socios capitalistas que puidera ter unha influencia considerable nas decisións da empresa.

En troques, no que respecta a Barbanzauto, a situación é ben diferente. Como xa vimos esta sociedade conta con doce traballadores; tres deles son copropietarios da entidade e nove son asalariados eventuais. En principio, pois, trataríase dunha empresa na que se podería promover a elección dun delegado de persoal. Mesmo o número de traballadores non socios existente sería suficiente para elixir un delegado (se así o quixeran polo menos sete dos nove) sen a aprobación dos outros tres traballadores socios²³. Porén, isto non é o que

22.- Dende a perspectiva do dereito sindical no Estado Español pódese consultar sobre as empresas de traballo asociado un breve e claro artigo de López Mora, Federico Vicente: "Modelos de traballo asociado y relaciones laborales", *CIRIEC*, n° 13, 1993, pp. 153-157 (especialmente pp. 171-175). Tamén, centrándose unicamente nas cooperativas, véxase Paz Canalejo, Narciso: "Las cooperativas y las relaciones laborales", *Revista de Trabajo Asociado*, n° 61-62, 1981, pp. 93-133 (de xeito primordial pp. 105-108).

23.- Lembremos que a lei permite que nas empresas de máis de 10 traballadores se poida elixir un delegado de persoal como mínimo (tres no caso de que a entidade tivera entre 31 e 49 traballadores), mais que tamén confire o dereito a elixir un delegado de persoal ós asalariados de empresas de entre 6 e 10 traballadores, se eles así o deciden por maioría.

sucede na realidade e a razón ten moito que ver, obviamente, coa precariedade de no emprego dos nove asalariados interinos.

Non convén esquecer, asemade, que cando o número de traballadores socios supera ó número de asalariados non socios, estes tampouco estarían en moi boas condicións para estaren ben representados, xa que se se chama a todo o persoal ás eleccións, por causa de obvias razóns de representatividade serían os traballadores socios os que de novo contarían con todas as vantaxes para impoñer o seu criterio e elixir así ós representantes que máis lles conveña. Deste xeito quedaría sen representación o colectivo que máis o necesitaría²⁴. Este podería ser, precisamente, o caso de Tórculo.

Parece evidente, xa que logo, que a presenza sindical nestas empresas resulta en certa medida desvirtuada e que a mesma norma reguladora favorece esta situación. Igualmente percíbese un cambio na orientación sindical que muda o rumbo desde o seu papel regulador das relacións internas ata converterse nunha das principais canles de interacción co exterior. Este parece ser o caso de IPF, sobre todo, onde os afiliados ó sindicato maioritario manteñen a relación co mesmo por razóns que, entre outros motivos de natureza ideolóxica e afectiva, incumben exclusivamente á viabilidade da empresa. As tarefas que lles son encomendadas ós sindicatos son, pois, dun carácter estritamente instrumental, tentando garantir así un valioso asesoramento técnico en materia de xestión, así como a recepción de información legal relevante para o desenvolvemento da actividade²⁵.

Finalmente, como posible consecuencia do reducido peso sindical é tamén interesante resaltar neste apartado a escasa conflictividade laboral rexistrada. Así e todo, este feito non tivo especial repercusión na dispoñibilidade destas catro entidades para participar en mobilizacións colectivas de ámbito global, tomando parte todas elas en todas as folgas e mobilizacións xerais de carácter externo que ocorreron durante a súa existencia; porén, en ningunha delas se produciu folga algunha por motivos internos.

Indubidablemente non se pode inferir que isto sexa provocado polo feble papel dos sindicatos na vida das SAL, mais sen dúbida pode supoñer un factor a ter moi en conta xunto con outras variables de certa incidencia no grao de conflictividade nestas empresas. Deste xeito, á falla dunha representación sindical consolidada habería que engadirlle outros factores de igual relevancia, como por exemplo o peso cuantitativo e cualitativo dos socios traballadores na empresa fronte ós non socios (especialmente se, como vimos, estes asalariados non socios están contratados baixo fórmulas xurídicas precarias), o

24.- López Mora, Federico Vicente: *art. cit.*, p. 175.

25.- Esta é outra das constatacións máis estendidas nos distintos estudos que se teñen feito sobre este aspecto. Consúltese, por exemplo, Mellor, Mary et al.: *Worker Cooperatives in Theory and Practice*, Open University Press, Milton Keynes, 1988, p. 136.

compromiso activo dos membros da empresa que procura solucións ós conflitos antes de que estes acaden dimensións exacerbadas, e a existencia de diversos mecanismos de participación para os membros (consellos de administración, asembleas, reunións informais...).

4. Conclusións.

Confiando en que o texto anterior teña aportado algunha luz sobre a relación entre os sindicatos e as organizacións autoxestionadas na industria, coídamos que existen algúns puntos de extrema relevancia que convén ter en conta á hora de aproximarnos a este fenómeno:

En primeiro termo, cómpre ter en mente en todo momento que as peculiares relacións de produción das empresas autoxestionadas na industria non permiten aplicar no seu seo as mesmas estratexias de negociación que, en materia de condicións laborais, se abren normalmente nunha entidade capitalista convencional. En moitas empresas de traballo asociado os sindicatos serán percibidos como un obstáculo ó libre funcionamento da súa organización. Noutras, cuestionarase a súa verdadeira efectividade en empresas nas que os traballadores están suficientemente representados nos órganos de dirección, podendo censurar en asemblea a actuación do Consello de Administración cando así se considerase oportuno.

A constatación destes feitos non quere dicir que non exista unha función para os sindicatos nestas empresas. Esta aseveración non provén de inspiración sentimental ou ideolóxica ningunha; existen unhas necesidades reais nas entidades de traballo asociado que os sindicatos deben tentar satisfacer, sexa por propia convicción ou como medio instrumental para acceder a unhas empresas que xogan un papel crecentemente importante na mobilización de recursos a nivel local. Non fai falla lembrar que este tipo de organizacións están a asumir un crecente protagonismo como resposta á crise do emprego fundamentalmente.

Así, hoxe máis ca nunca ás administracións públicas interésalles implicar ó traballador na súa propia empresa, onde deberá arriscar non só o seu emprego senón tamén o seu capital. Son demasiadas as mostras de irresponsabilidade que se teñen dado na constitución de fórmulas autoxestionarias procedentes dunha empresa capitalista que entrou en crise; a primeira misión do sindicato é velar, entón, por un proceso de transformación claro para os traballadores, e este só se debe producir se as perspectivas de futuro para a nova organización son boas. Se a vontade política está supeditada normalmente a factores conxunturais, non debe ser este o espírito que imbúa as liñas de actuación dos xenuínos representantes dos traballadores. Ó mesmo tempo, é mester que os sindicatos espoleen á administración na busca de axuda financeira cando, efectivamente, a viabilidade da nova empresa dependería dunha inxección de capital puntual.

Esta repentina preocupación das administracións por fomentar o autoemprego colectivo de traballadores pode provocar nalgúns casos a existencia de autoexplotación como medio para obter vantaxes competitivas, sobre todo naquelas organizacións con graves problemas herdados da empresa preexistente; cada caso en concreto debería ser estudado polos sindicatos, mais é evidente que esta autoexplotación pode prexudicar tanto ós propios implicados como ó resto de asalariados. Chámeselle a isto a defensa da solidariedade entre a clase traballadora ou ben a loita contra a competencia desleal entre empresas, isto é o de menos; o importante é darlle unha resposta a cada caso en particular.

Adicionalmente, os sindicatos deben tentar xogar un papel primordial xunto coas instancias de intercooperación no asesoramento e formación dos traballadores-propietarios. Así, constituíndose nunha das principais canles de interacción co exterior (prestando asesoramento técnico en materia fiscal e contable, por exemplo, mediando entre a administración e a empresa, capacitando ó traballador para actuar responsable e eficazmente como empregado e como empresario, etc.), os sindicatos poderían atopar un lugar privilexiado dentro do movemento autoxestionario, un lugar dende o que poder fomentar a democratización e o funcionamento eficaz da organización, así como o cumprimento dunhas condicións laborais mínimas.

Resulta induscutible que a materialización práctica destas e doutras reflexións sobre o tema non é doada. Tanto as organizacións autoxestionadas como os sindicatos están sometidos ás limitacións que impón a lóxica do mercado, unha lóxica que é a que rexe na actualidade a vida do traballador e á que se debe ater. Trátase, máis ben, de constatar a aptitude das organizacións de traballo asociado para amortecer os perniciosos efectos das crises económicas, e de como van responder os sindicatos ó respecto. Se ó mesmo tempo se percibe á autoxestión como unha forma alternativa de producir e organizar, como unha das posibles vías a seguir para fomentar un maior control do cidadán sobre a súa vida laboral, a aposta dos sindicatos por un terceiro sector autoxestionario na industria deberá ser sen dúbida máis enérxica e decidida ca nunca.

SUMMARY:

An analysis of the historical relation between the trade union movement and the cooperative movement is made, highlighting some elements of the trade union logic that could explain its separation and even its rejection of the self-managing line: the conception of the working class as a concept where there is no place for the worker-partner that characterises cooperatives; the logic of revindication-confrontation, or even the fact that the survival of the proletariat could be understood as a condition of the survival of the trades unions. Experiences are gathered in which the trade unions gave effective support to the constitution of a model of self-managing economic development: outstandingly Israel and Ex-Yugoslavia. The role of the trades union is also analysed in four Galician SAL. At the present moment the trades union have to answer to the managerial necessities of social economy in its role of shock-absorber of the crisis: 1) Supervise that the processes of transformation of companies in crisis are well protected and clear for the workers; 2) Seek financial help from the Administration; 3) defend solidarity against self-exploitation; 4) Obtain advice and training.

**Os artistas
procuran a calidade da súa obra.
Nós coidamos a calidade
dos nosos servizos.**

auditoria / asesoría fiscal / asesoría laboral
estudos económicos e financeiros / organización e desenvolvemento contábel
selección e formación de persoal.

unipro

P. y Margall, 72, baixo - 36202 Vigo - Apartado 887
Teléfono 986 23 86 04 - Telefax: 20 56 04

Bianco Porto, 2, entresuelo - 36001 Pontevedra - Apartado 214
Teléfonos 986 85 54 12 - 16 - Telefax: 84 29 43